

БУГУНГИ КУНДА ЎЗБЕКИСТОН ТЕАТР САНЪАТИДА ПРОФЕССИОНАЛ РЕЖИССУРА МУАММОЛАРИ

Мадримов Қахрамон
“Мусиқали, драматик театр
ва кино санъати” кафедраси ўқитувчиси

Анатация

Бу мақолада бугунги кундаги ўзбек театрларида профессионал ёш режиссёрлар етишмаслиги муаммоси ва бу муаммоларни ҳал қилишда ўзига хос жихатларга аҳамият қаратишлари ҳақида.

“Мени актёр, драматург, танқидчиларни спектакль қўйишга киришиб кетганлиги эмас, уларнинг кўпчилиги бу ишни айрим режиссёрларга нисбатан яхшироқ бажараётганлиги ташвишга солади. Ҳозирги режиссёрларнинг орасида дилетант ҳаваскорлик даражасидагиларнинг кўпайиб бораётганлиги ачинарли ҳолдир”.

Г.Товстаногов

Бугунги кунда Ўзбекистон театр санъатини ривожлантиришга давлат томонидан катта эътибор қаратиляпти. Бу борада ҳукуматимиз томонидан турли қарорлар қабул қилиниб, уни амалга ошириш бўйича вазифалар доимий амалга оширилиб келиняпти. Театр учун энг муҳим бўлган томошабин масаласида ҳам чора тадбирлар ишлаб чиқилган бўлиб, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 50 сонли баёнига мувофиқ пойтахт ва вилоятдаги барча театрларни томошабин билан таъминлашда жамоат ташкилотлари жалб қилинган. Бу эса театрга томошабин келмайди, деган муаммони бартараф қилиш йўлида амалга оширилган чорадир. Бироқ, томошабинни “ташқиллаштириш” йўли билан эмас, ўз ихтиёри, қизиқиши билан келиши бошқа гап. Бу театрда чиндан ҳам ижодий юксалиш борлигини билдиради.

Театрга томошабин керак бўлганидек, томошабин учун ҳам театр бадиий савияга эга, қизиқарли, яна театрға келишга иштиёқ уйғотувчи спектакллар керак. Табиийки, ҳеч ким театрға атайлаб илм ўргангани ёки тарбия топай деб келмайди. Завқ олиш, янги таассуротга бўлган руҳий эстетик эҳтиёж уни театрға, санъат маконларига етаклайди. Томошабин театрға келиб, спектакль томоша қилар экан, завқ, кулги, кайфият асносида қандайдир ҳаётий хулоса чиқариб кетиши лозим. Бошқача айтганда “ўйнаб келиб, ўйлаб чиқиб кетиши” зарур.

Театрлардаги ижодий жараёнларни жонлантириш, театр санъатини ривожлантиришда спектаклларнинг бадиий ғоявий даражасини кўтариш учун доимий саи ҳаракатлар, амалий чора тадбирлар бўлаётганига қарамай, режиссура масаласида муаммолар ҳамон долзарб бўлиб қоляпти. Айниқса, ёш ва профессионал салоҳиятга эга режиссёрларнинг тақчиллиги ҳақида кўп гапирилмоқда. Бу муаммо айниқса, вилоят театрларида ўзини намоён қилиб келмоқда.

Табиийки, театрда ижоднинг яхшиланиши, яхши спектаклларнинг пайдо бўлиши режиссёрсиз амалга ошмайди. Режиссура театр санъатининг барча имкониятларини кўрсатиб берадиган энг муҳим ва асосий йўналишидир. Режиссёрсиз актёр ҳам, рассом ҳам, композитор ҳам, чирок устаси ҳам спектакль ярата олмайди. Драматургнинг асари ҳам ҳарчанд сермазмун бўлмасин, қоғозда қолиб кетаверади. Умуман олганда, театрнинг ижодий қиёфасини режиссура белгилайди, ижодий кучларни бир жойга жамлайди.

Бир қарашда, мамлакатимиздаги 37 та давлат театрлари ишлаб турибди. Уларнинг барчасида камида икки учтадан сахналаштирувчи режиссёрлар бор. Улар ҳам тинимсиз ишляпти, йилига 3 4 тадан спектакль чиқариб, репертуарларини юргизиб турибди. Лекин нима учун спектакллар савияси, салоҳият борасида режиссёрлар муаммо сифатида кўтариляпти? Нега режиссёр йўқ, деган қарашлар ўз ижобий ечимини топмаяпти?

Муаммо нимада? Режиссурада профессионализм масаласига шундай танқидий муносабатларнинг ортиб бораётганлигининг қатор сабаблари бор албатта.

Очиғи, ҳозирги вақтда профессионал режиссёрлар дейилганда, бармоқ билан санагулик режиссёрлар ҳаёлимизга келади. Баҳодир Йўлдошев, Олимжон Салимов, Авлиёқули Хўжақулиев, Мансур Равшанов, Рустам Ҳамидов, Карим Йўлдошев, Мунаввара Абдуллаева, Валижон Умаров... Бу етакчи режиссёрларнинг давомидан янги авлод деб кўрсатиш мумкин бўлган режиссёрлар сони ҳам чекланган. Бугунги кунда ёш театр режиссёрлари орасида С.Мелиев, Ф. Жумаев, А. Холмўминов, А. Тўраев, Ҳ. Бурхонов кабилар ўз спектакллари билан режиссура соҳасида яхши натижалар кўрсатяпти, дейиш мумкин. Рўйхат учун саналса, яна қанча маълумоти режиссёр бўлган номларни кўплаб топиш мумкин, аммо гап салоҳият борасида экан, уларни келтириша афсуски жиддий масала бўлади. Айнан шу кадрлар масаласини ҳал этиш мақсадида қатор ишлар амалга оширилаётганини ҳам айтиб ўтиш жоиз. Ўзбекистон давлат санъат ва маланият институтида ҳар йили режиссёрлик гуруҳларидан кадрлар битириб чиқяпти. Шунингдек, ҳар йили театр ижодкорларини малакасини ошириш курслари ҳам ташкил этилган. Театрларда моддий техник шароитларни яхшилаш учун босқичма босқич капитал таъмир ишлари амалга ошириляпти. Театр жамоаларига янги, замонавий бинолар қуриб топширилмоқда. Шунга қарамай, профессионал режиссура маҳсули бўлган, янгича изланишлар кам кузатилади.

Ҳозирги вақтда ушбу режиссёр етишмаслиги ва касбий салоҳият долзарб масала сифатида майдонга чиқишининг туб сабаблари ҳақида ўйлар эканмиз, бунинг объектив ва субъектив томонлари борлигини кўриш мумкин. Объектив сабаблар сифатида ёш режиссёрларнинг ижодий тажрибасини ошириш учун халқаро муносабатларни кучайтириш, доимий равишда янгича услубдаги режиссёрлар ўқув эксперемаентал лабораторияларини ташкил этиш, республикада халқаро фестиваллар

ўтказиш, “Сени куйлаймиз, замондош”, “Дебют” фестивалларини нуфузини ошириш, рағбатлантирувчи имкониятларни кенгайтириш зарур. Буларнинг барчаси режиссёрлар ўртасида соғлом рақобат муҳитини пайдо қилади, янгича изланишларни пайдо қилади. Бу каби масалаларни бартараф қилиш борасида қатор ишларни амалга оширишга қаратилган чоралар жорий қилинмоқда. Ҳар йили турли театр жамоалари хорижий ва ҳамдўстлик мамлакатлари ўртасида ўтказиладиган театр фестивалларида иштирок этиб келади. Масалан, Москвадаги Чехов номидаги халқаро театрлар конфедерацияси томонидан ташкил этилган фестиваль доирасида ўтказиладиган ёш режиссёрлар ижодий лабораториясига бугунги кунга қадар бир қанча ёш режиссёрлар юборилган. Шу каби амалий ишлар ва ҳамкорликнинг ортиши режиссура борасида ёшларнинг тажриба орттиришига имкон кўпаяди. Шунингдек, хорижий театрлар ва Ўзбекистон театрларининг гастролларини кўпроқ уюштириш зарур. 2015 йилда Англиянинг “Глобус” театр жамоаси, Жанубий Кореянинг “Хебома” театрининг пойтахтимизга ташрифи ва тақдим этган спектакллари театр ижодкорлари, айниқса ёшларда катта қизиқиш уйғотган эди. Бундай халқаро алоқаларнинг яхшиланиши режиссура соҳасида янгича изланишларнинг ривожланишига ижобий туртки бўлади.

Энди режиссёрлик соҳаси муаммосининг субъектив жиҳатларига тўхталадиган бўлсак, бу ижодкорнинг фақатгина ўз интилиши билан боғлиқдир. Режиссёрлик касбини танлаган ижодкор ўз устида узлуксиз меҳнат қилиши зарур. Режиссёрлик доимий изланишлар, тинимсиз меҳнат эвазига эришиладиган санъат бўлиб, уни тўрт беш йил институтда ўқиб, тўла ўзлаштириб бўлмайди. Режиссёрлик дипломига эга бўлиш, бу ҳали чинакам режиссёр туғилди, режиссёр бўлиб етишди, дегани эмас. Асримизнинг йирик режиссёри, Питер Брук таъкидлаганидек, “Режиссёр деган мақомни ҳеч ким совға қилмайди. Бу даражага фақат меҳнат ва изланиш билан эришиш мумкин”¹. Юқорида айтганимиздек, театрларда ёш

¹ Жаҳон адабиёти журнапи. 2016/10. 140 бет.

режиссёрлар сон жиҳатдан кўп эмас. Аммо улар режиссёр сифатида ўзларини намоён қила олишмаяпти. Бунинг сабаби сифатида театрда шароитнинг йўқлиги, яхши асарнинг етишмаслиги ва бошқа турли сабабларни келтирадилар. Бу сабабларга ҳам муайян асослар бор. Аммо ёш режиссёрларнинг ўзида ички тайёргарлик бўлмаслиги сабабли турли ташкилий мауаммолар таъсирига тушиб қолмоқда.

Очиғини айтиш керак, охирги йилларда долзарб тус олган бу масаласининг замирида режиссёрларнинг камлиги эмас, уларнинг профессионализи, савияси ётади.

Бугун жаҳонда театр санъати янгича қиёфада ривожланыпти. Ҳар бир даврда у театр бўладими, тасвирий санъат ёки адабиёт бўладими, ҳар бир санъат тури янгиланиб, янги мазмун ва шакл касб этиб бораверади. Бугун эскича шаклдаги спектакль билан томошабинни театр залида ушлаб туриб бўлмайди. Чунки унга янгидан янги таассуротлар берувчи интернет, телеканаллар, кино санъати бор. Демак, театрда бу санъатлар ва имкониятлар билан рақобатга кириша оладиган ҳам мазмунан ҳам шаклан янги ва оригинал сахна асарларини яратиш керак. Буни эса биринчи навбатда режиссёрлар англаб етиши, олдиларида турган вазифани ҳис этиши, одамларни бугун қизиқтириши мумкин бўлган ғояларни амалга ошириши керак. Театрда ишлашдан ягона мақсади ва бурчи фақат ва фақат янгиликка бой спектакллар сахналаштиришдан иборатлини унутмаслиги шарт. Бунинг учун шу касбни танлаб, режиссёр деган номни кўтариб юрган ижодкорларнинг ўзлари етарлича билимга эга бўлиши, жаҳон сахналари тажрибаларидан хабардор бўлиши билан бирга, ўзимизнинг ҳаёти тарзимизни кузатиши, ўрганиши ва изланишларини рўёбга чиқариш учун йўл топиши керак. Мақсади спектакль яратиш бўлган режиссёр албатта изланади.

Зеро, театрда режиссёр бирламчи экан, ҳар бир режиссёрнинг ўзи замон билан ҳамнафас яшаб, ижодий жамоага “йўл бошчилик” қилишда

янги ижодий қарашлар билан, янги ғояларни амалга оширишга тайёрлиги билан саф бошига чиқиши керак.